

Primatologie - úvod

Doc. Václav Vančata

katedra biologie a ekologické Ped F UK

Antropologie

Fyzická antropologie

- Fyzická antropologie a biologie člověka jsou dvě různé, i když příbuzné, disciplíny
- **Fyzická antropologie** chápe člověka jako **biosociální** bytost a má vazby na sociální i experimentální vědy, také na ekologii a etologii
- **Biologie člověka** chápe člověka především jako biologický objekt a má potenciální vazbu na lékařské vědy

Antropologie

Fyzická (biologická)

Kulturní a sociální

Ekologie člověka

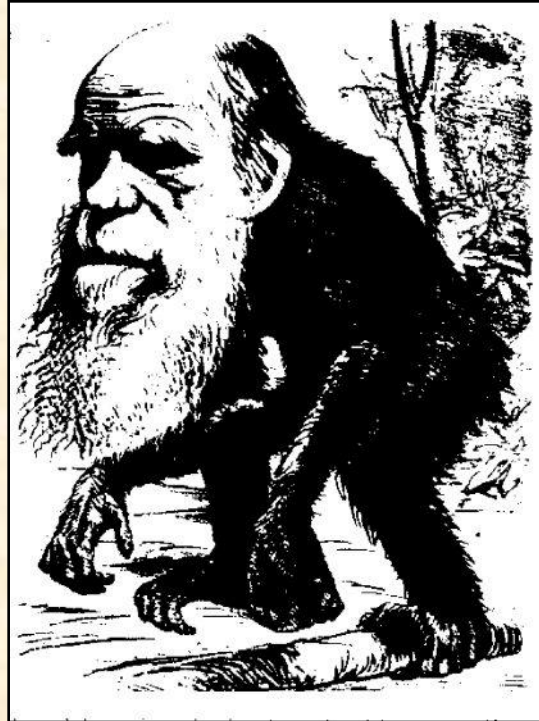
Molekulární a genetická

Primatologie

a další vědy

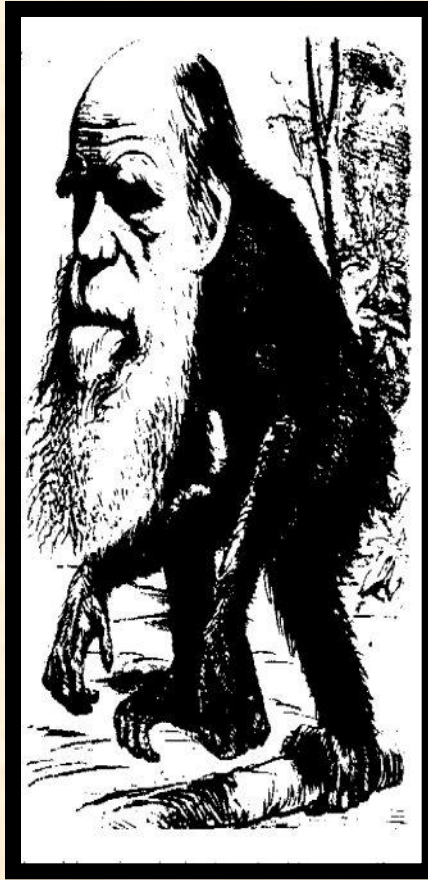
o člověku a primátech obecně

Antropocentrismus

Člověk je zcela unikátní bytost odlišná lidskou kulturou, myšlením a dalšími výhradně lidskými vlastnostmi od všech dalších organismů

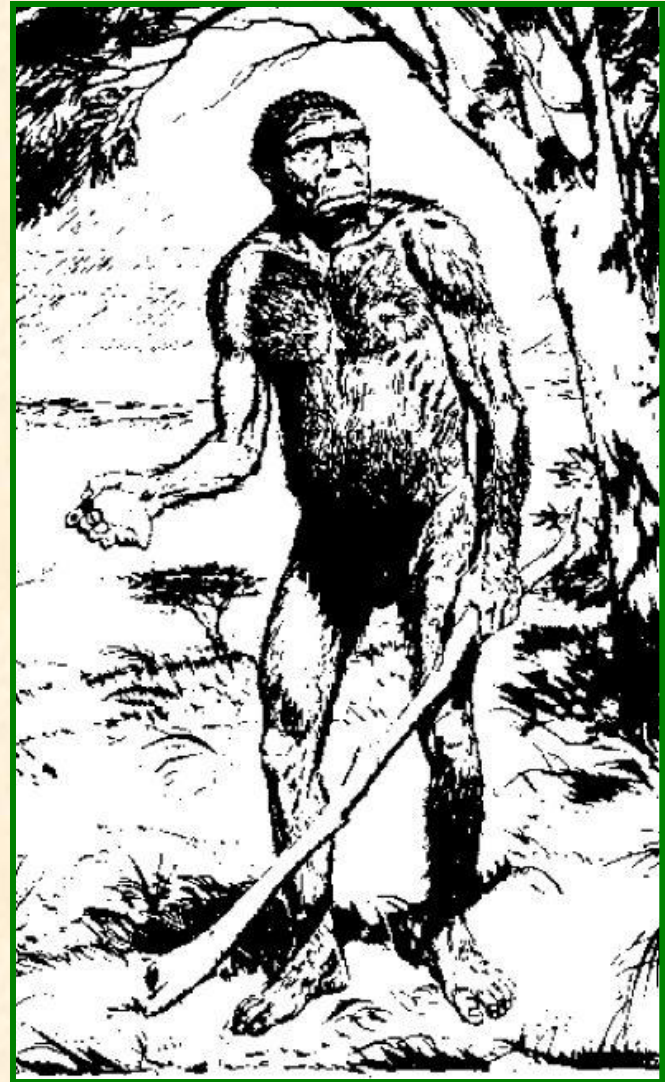
Biologismus

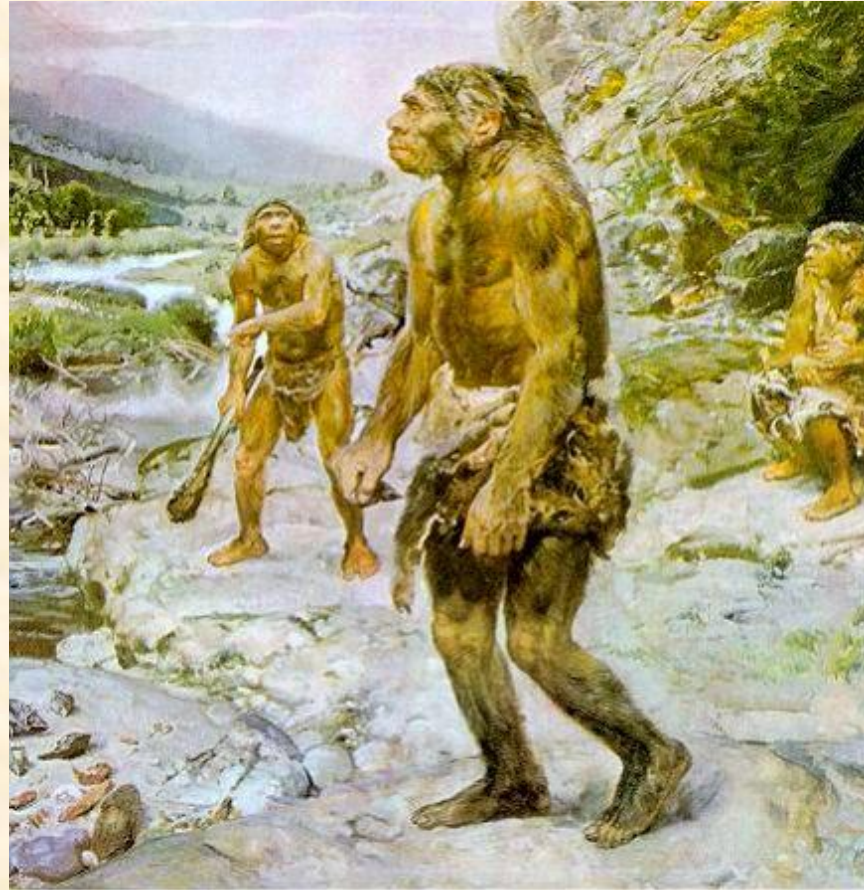
**Člověk je pouze
dalším „unikátním“ druhem**

Člověk je od
samého počátku
druhem
biosociálním.

Kultura je u něj
úzce propojena s
biologií
a chováním.

Evolve

Variabilita populační i časová

časová

populační

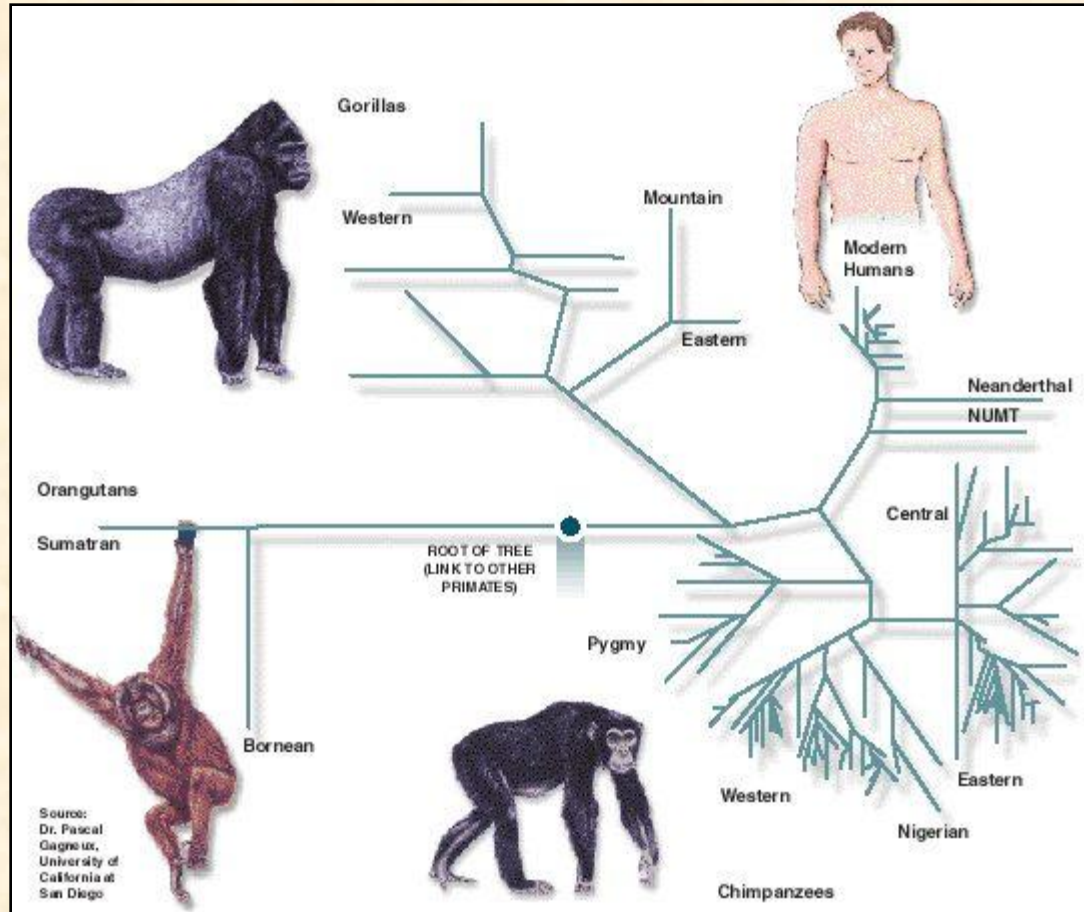

Růstová antropologie

Molekulární a genetická antropologie

Ekologie člověka

Predátor

Kultura

Biologie

Kořist

Primatologie

ontogeneze
chování, soc.struktura

ekologie
ochrana prostředí

Primatologie

Ad definitio věda o primátech. Avšak také antropologie, která se zabývá také některými aspekty biologie a života nehumánních primátů, a proto je primatologie považována některými fyzickými i sociálně kulturními antropology za součást fyzické antropologie.

Stejně jako antropologie dnes zahrnuje řadu experimentálních oborů, i primatologie se zabývá vedle morfologie, ekologie a etologie, také problémy spadajícími do kompetence experimentálních oborů jako biochemie, fyziologie a genetika.

Na rozdíl od antropologie však primatologové nikdy necítili potřebu oddělovat biologické a sociální stránky života primátů, a tak není výjimkou, že etolog (sociální vědec) přešel do oblasti genetické či neurověd, anebo i naopak, a není výjimkou, že primatologické výzkumy mají mezioborový biosociální charakter. Primatologie je tedy moderní, dynamicky se rozvíjející interdisciplinární vědou, která se zabývá biologickými, biosociálními a sociálními rysy primátů a societ ve kterých primáti žijí.

Primatologie tedy explicitě zahrnuje všechny biologické i sociálně vědní disciplíny, které se programově zabývají primáty a jejich životem.

Primáti (*Primates*),

řád savců, do něhož patří jako biologický druh také člověk. Současná systematika primátů vymezuje více než **250 druhů**.

Jedná se o skupinu býložravých, všežravých, výjimečně hmyzožravých savců žijících převážně v tropickém a subtropickém pásmu Země. Většinou jsou to čtyřnozí středně velcí savci (od 1 do 50 kg) žijící sociálním způsobem života často vázaným na stromy nebo lesní ekosystémy.

Je to jeden z nejstarších v současné době stále žijících řádů savců, jehož evoluce započala zřejmě v nejstarším období třetihor – paleocénu (zhruba mezi 80–60 miliony lety).

Primáti se od ostatních savců liší polouzavřenou nebo uzavřenou orbitou, chrupem s vyčnívajícím špičákem a zubním vzorcem 2–1–(4)3(2)–3, chápavou pětiprstou končetinou s nehty (nikoliv drápky), stereoskopickým nebo alespoň částečně stereoskopickým viděním, relativně velkým a rozvinutým mozkiem s redukováným čichovým lalokem a dobře rozvinutou mozkovou kůrou a mozečkem. Hlavním smyslovým orgánem je zrak, důležitý je i sluch. Čich má většinou doplňkový význam. Primáti mají vynikající prostorovou orientaci. Příslušníci řádu *Primates*, kromě lidoopů a lidí, mají nesespecializovanou čtyřnohou lokomoci. Charakteristická je velká vnitrodruhová i mezidruhová biogeografická, ekologická, potravní a sociální diverzita.

Primáty spojuje řada společných znaků. Kromě sociálního způsobu života jsou pro ně charakteristické nehty na prstech ruky i nohy, vyspělý mozek a podobnosti ve stavbě lebky, částečné či úplné stereoskopické vidění, výrazný podíl zraku na percepci, malý počet (1–2) málo zralých mláďat a vyspělá forma placenty.

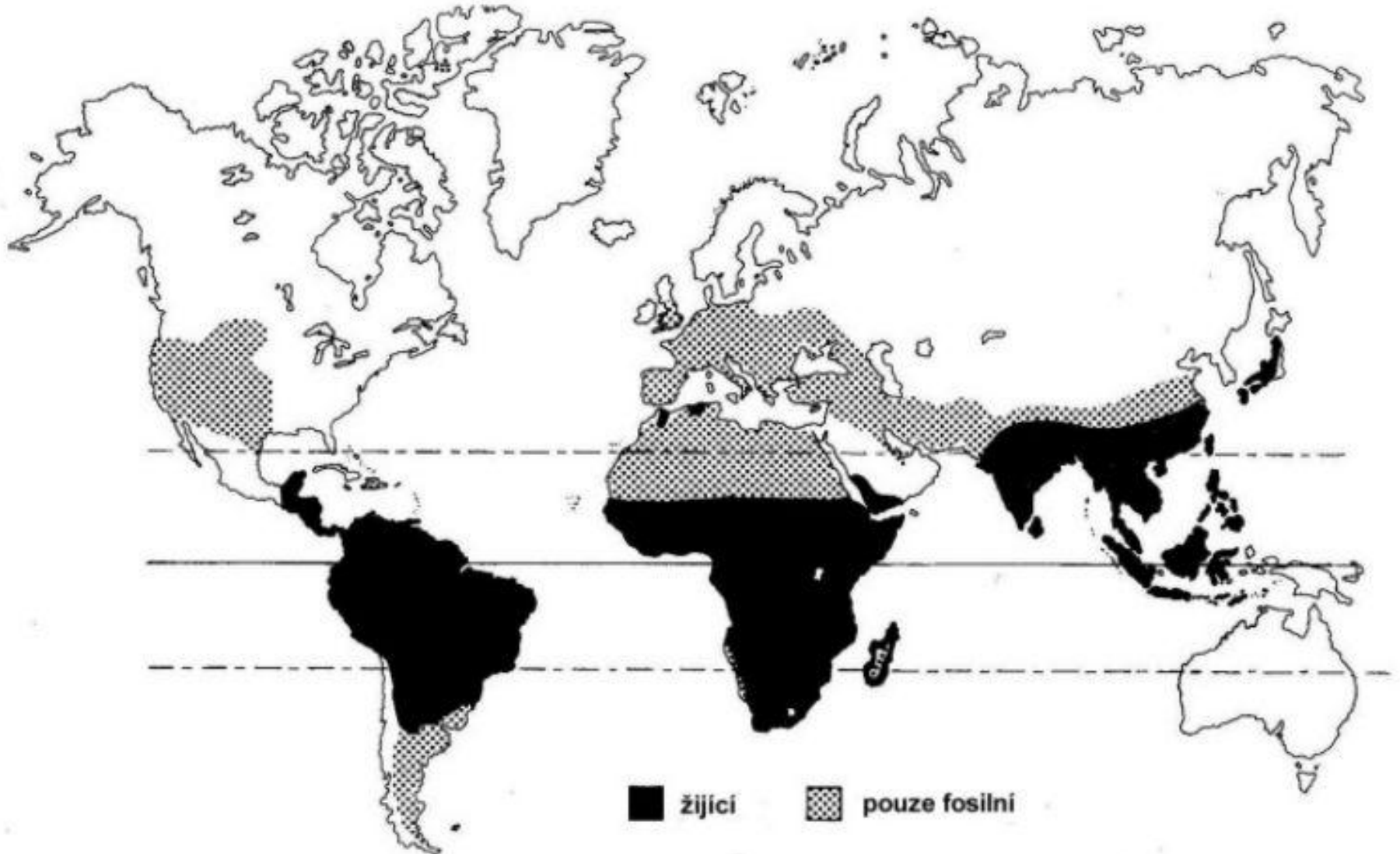
Existuje analogický zubní vzorec 2–1–(4)3(2)–3, podobnosti ve stavbě zubů, zvláště stoliček a zubů třenových a (kromě člověka a parantropů) zvětšený, viditelně přečnávající špičák. Všichni primáti mají neredukovanou klíční kost, pohyblivý palec na ruce i (kromě člověka) na noze.

V celém řádu *Primates* existuje rozvinutá uchopovací a manipulační schopnost ruky. Mají také řadu společných znaků genetických, biochemických a fyziologických.

Primáti mají rovněž podobné pohlavní orgány, ale existuje u nich značná variabilita. Někdy jsou barevné a výrazné, jindy jsou malé a nevýrazné. Velmi se liší velikost varlat a také délka a tvar penisu. U samic někdy duří vnější pohlavní orgány, jindy nikoli.

Současní primáti tvoří homogenní skupinu, kterou lze rozdělit na dvě jasně definované skupiny: poloopice a vyšší primáti.

Geografické rozšíření primátů

řád: *Primates* – Primáti

podřád: *Prosimii* - Poloopice

nadčeleď: *Loroidea*

čeleď: *Lorisidae* - outloňovití

čeleď: *Galagonidae* - kombovití

nadčeleď: *Lemuroidea*

čeleď: *Cheirogaleidae* - makiovití

čeleď: *Megaladapidae* (*Lepilemuridae*)

čeleď: *Lemuridae* - lemurovití

podčeleď: *Lemurinae* - lemuři

podčeleď: *Hapalemurinae* - hapalemuři

čeleď: *Indridae* - indriovití

čeleď: *Daubentoniidae* – ksukolovití

podřád: *Tarsiiformes* - Nártouni

nadčeleď: *Tarsioidea*

čeleď: *Tarsiidae* - nártounovití

podřád: *Anthropoidea* - vyšší primáti

infrařád: *Platyrrhina* - širokonosí primáti

nadčeleď: *Ceboidea*

čeleď: *Callithricidae* - kosmanovití

podčeleď: *Callimiconinae* - kalimikové

podčeleď: *Callithricinae* - kosmani

čeleď: *Cebidae* - malpovití

podčeleď: *Aotinae* - mirikiny

podčeleď: *Callicebinae* - titiové

podčeleď: *Cebinae* - malpy

čeleď: *Atelidae* - chápanovití

podčeleď: *Pitheciinae* - chvostani

podčeleď: *Atelinae* - chápani

infrařád: *Catarrhina* - úzkonosí primáti

nadčeleď: *Cercopithecoidea*

čeleď: *Cercopithecidae* - kočkodanovití

podčeleď: *Cercopithecinae* - kočkodani

podčeleď: *Colobinae* - hulmani

nadčeleď: *Hominoidea*

čeleď: *Hylobatidae* - gibbonovití

čeleď: *Hominidae* - hominidé

podčeleď: *Ponginae* - orangutani

podčeleď: *Paninae* - šimpanzi

podčeleď: *Homininae* - lidé

Srovnání poloopic a vyšších primátů

ANTHROPOIDEA vyšší primáti

srostlá kost čelní
a dolní čelist

očnice je plně
uzavřená

velký mozek,
primární je zrak

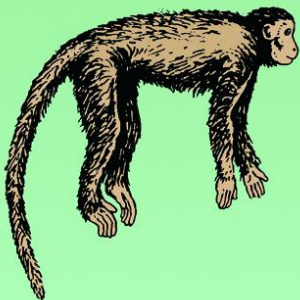
velké špičáky

stavba ucha
podobná člověku

zuby jsou v zásadě
podobné člověku,
vyjimečně chybí
poslední stoličky

smyslové a vnitřní
orgány jsou podobné
lidským

barevné vidění
nepohyblivé uši
čich málo výkonný

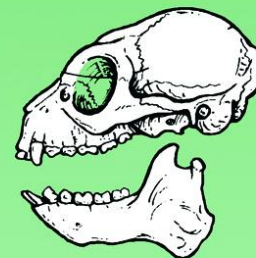
nehty na prstech

PROSIMII polopice

nesrostlá kost čelní
a dolní čelist

očnice je zezadu
otevřená

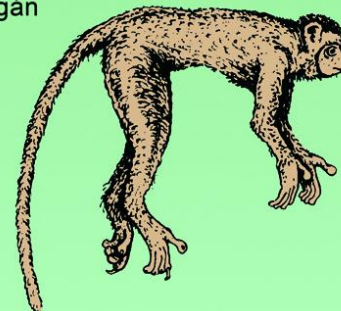
malý mozek s výraznou
čichovou funkcí

dlouhé čelisti,
malé špičáky

není vetvořen
kostěný zvukovod

zubní hřebínek
z dolních řezáků,
častá modifikace
a redukce zubů,
podjazykový orgán

tapetum lucidum
odrazová vrstva
v očních bulvách

výborný čich
rhinarium („vlhké nozdry“)
pohyblivé ušní boltce

velmi dlouhé
zadní končetiny

čistící pseudodrápek

Způsob života primátů

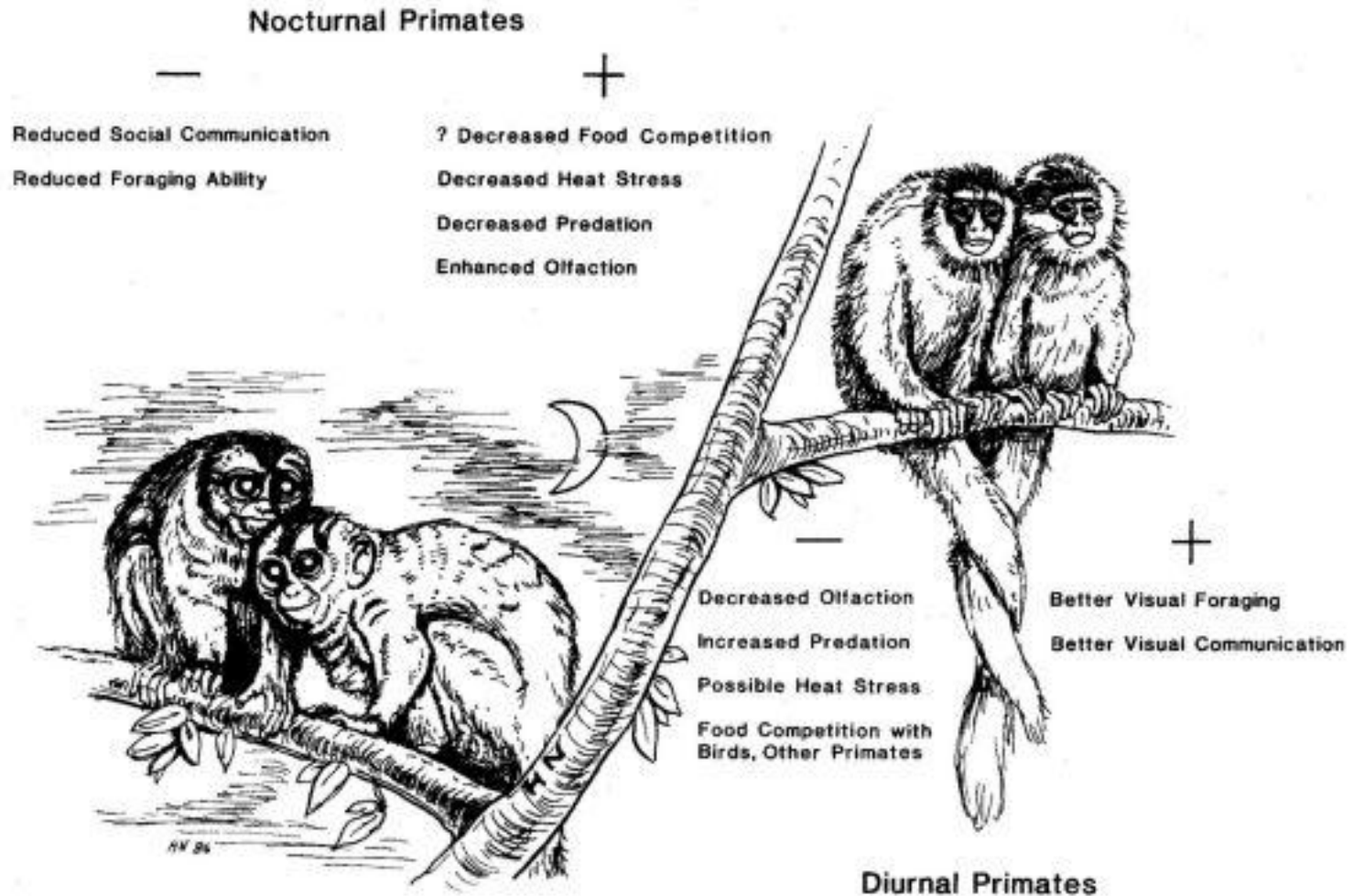

FIGURE 3.5 Potential benefits (+) and costs (-) of diurnality and nocturnality for two New World monkeys—the dusky tit monkey (*Callicebus*) and the owl monkey (*Aotus*).

Lokomoce primátů

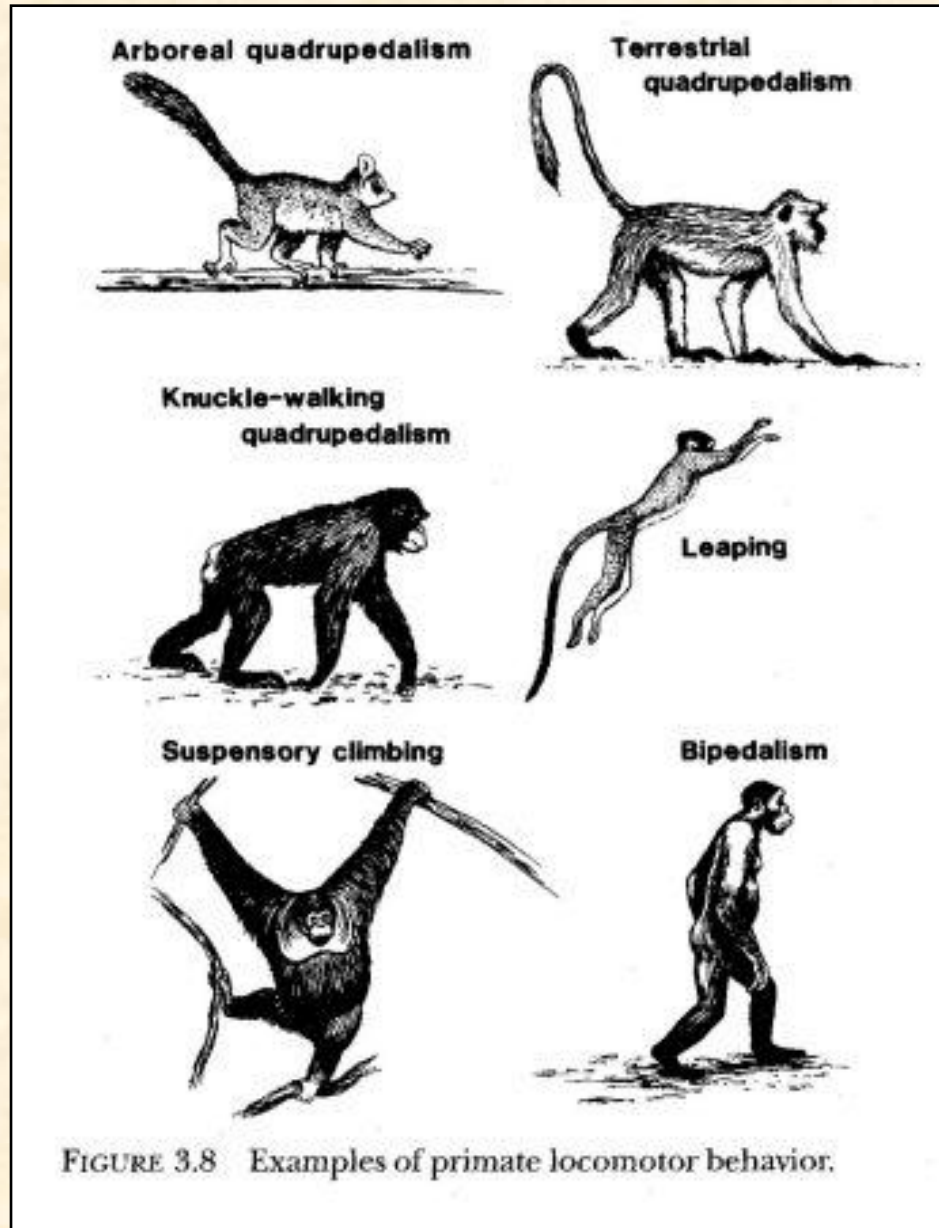
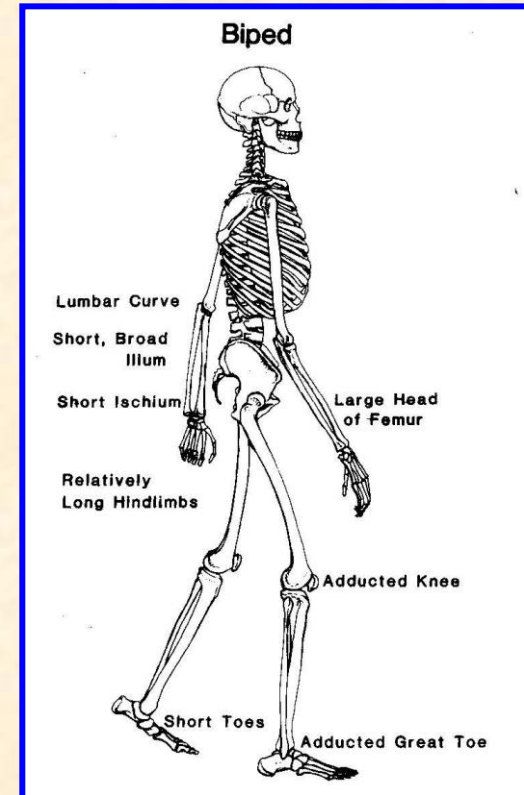
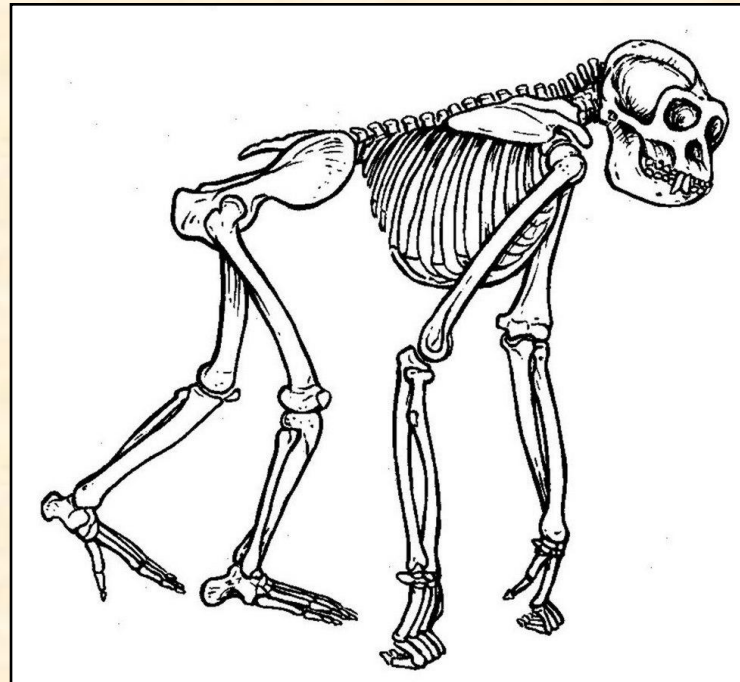
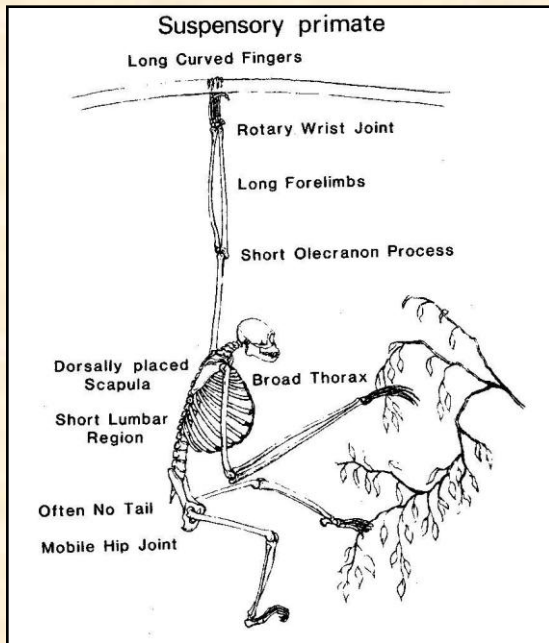
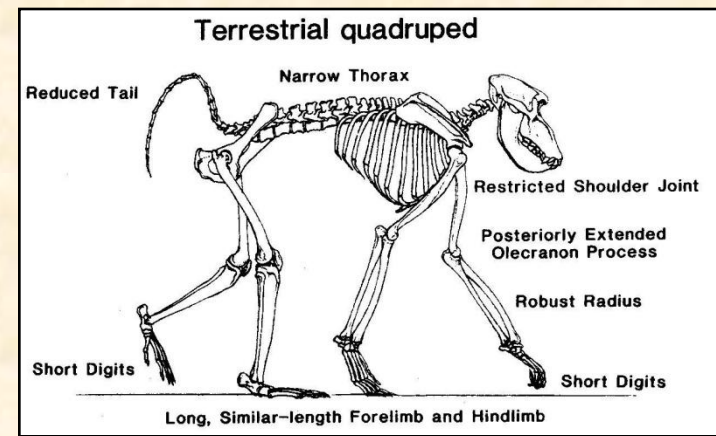
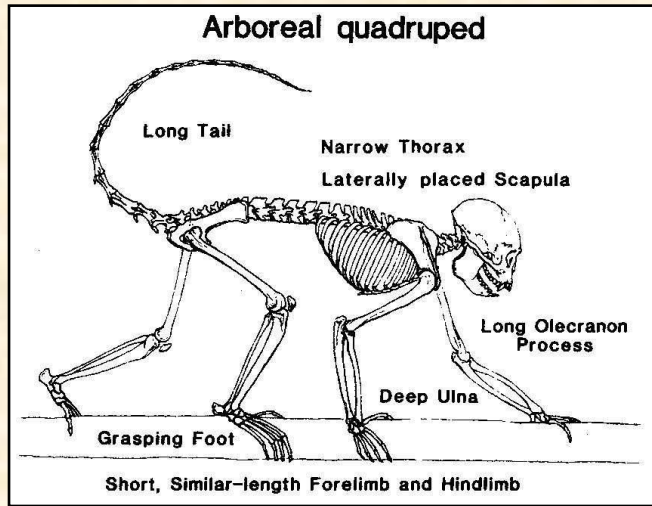
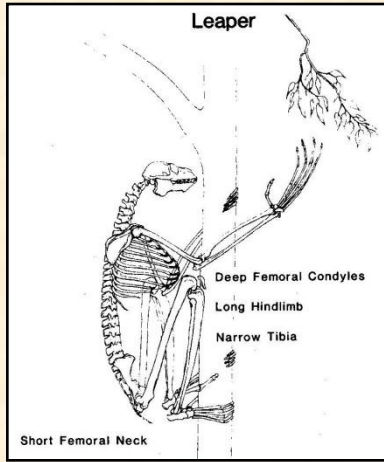
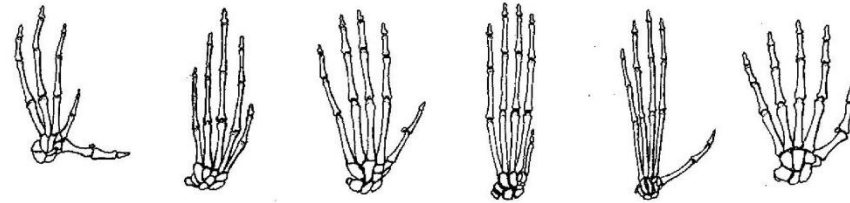

FIGURE 3.8 Examples of primate locomotor behavior.

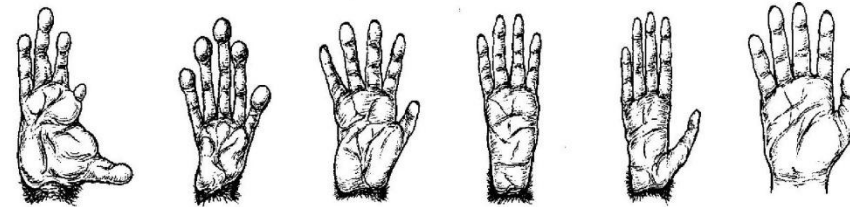
Lokomoční adaptace skeletu primátů

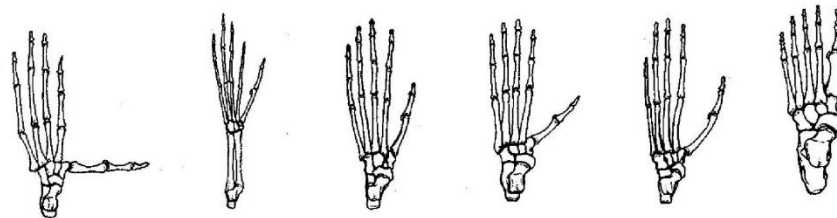
Lokomoční adaptace skeletu primátů

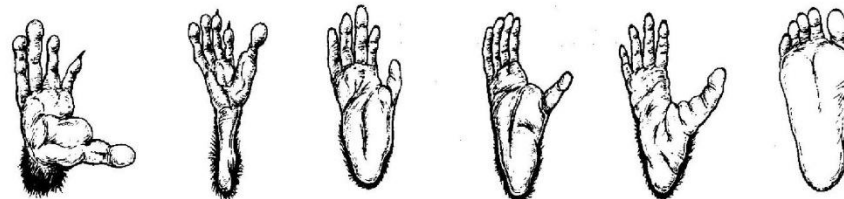
Slow Loris Tarsier Macaque Spider Monkey Gibbon Human

Stavba ruky

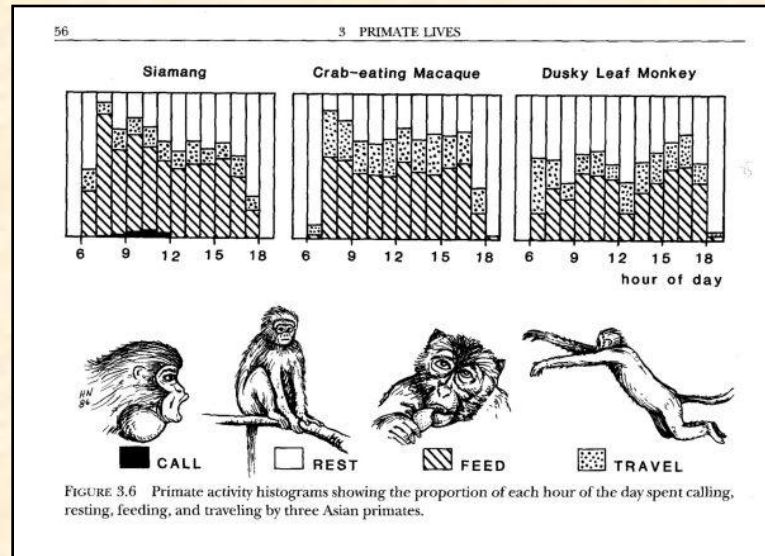

Slow Loris Tarsier Macaque Spider Monkey Gibbon Human

Stavba nohy

Chování primátů a jeho projevy

Chování:

Lokomoční, potravní,
sociální, herní, rodičovské, sexuální,
agonistické

Projevy chování:

komunikace, žraní, agrese, kopulace, aj.
vždy vznikají v interakci s ekologickými podmínkami

Ekologie primátů

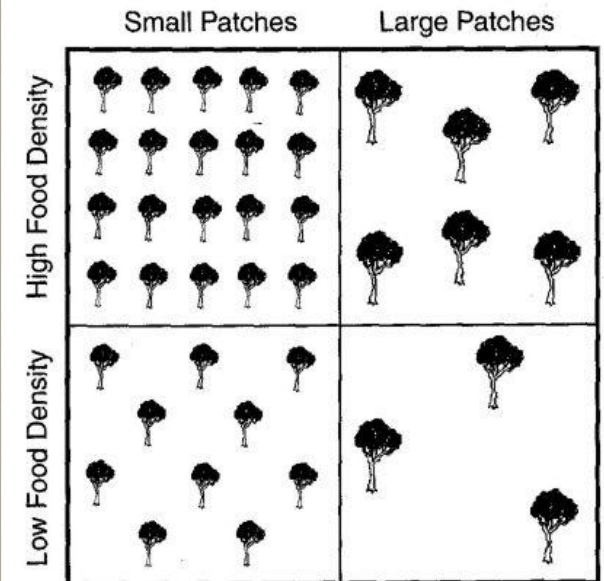
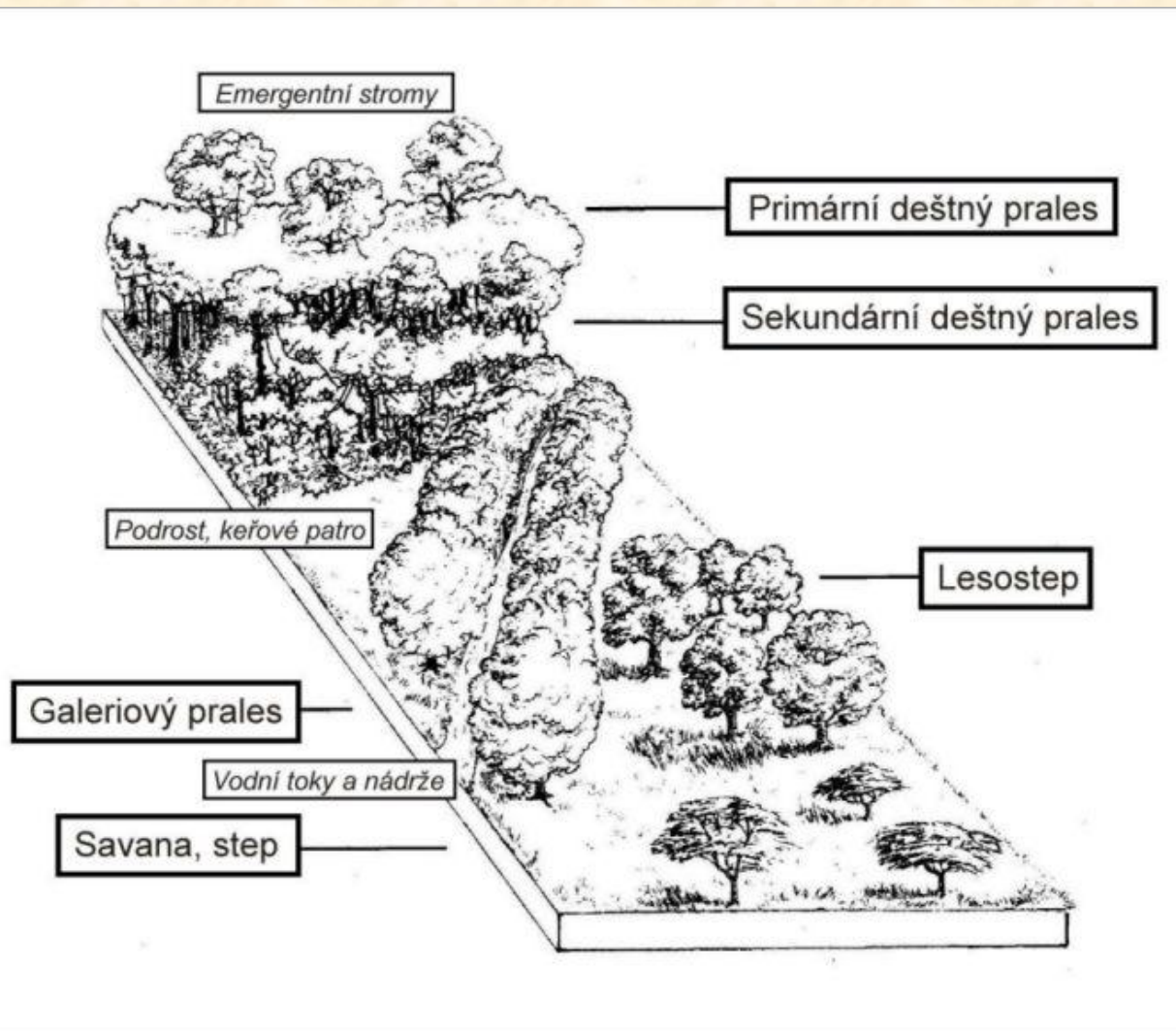
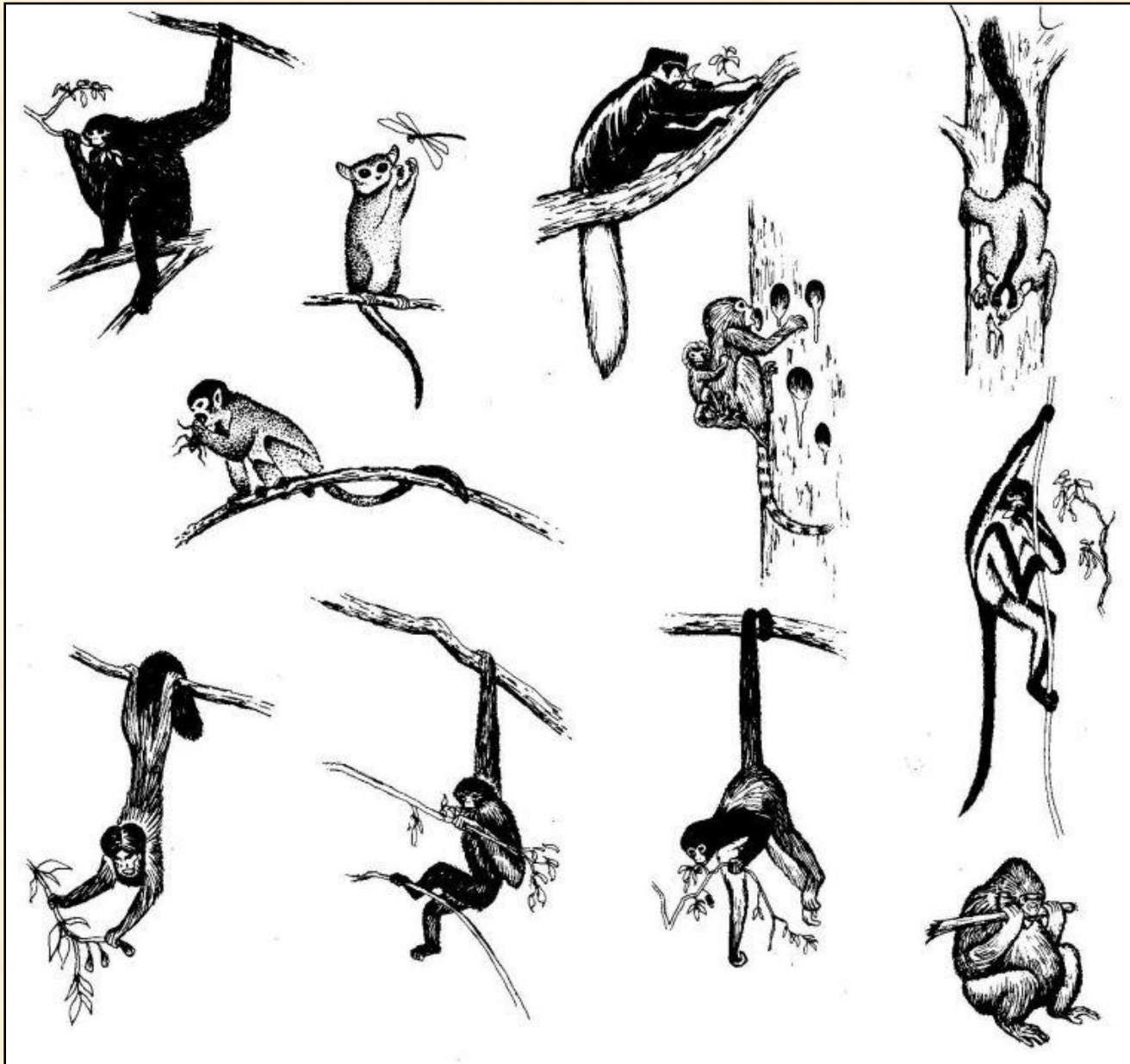

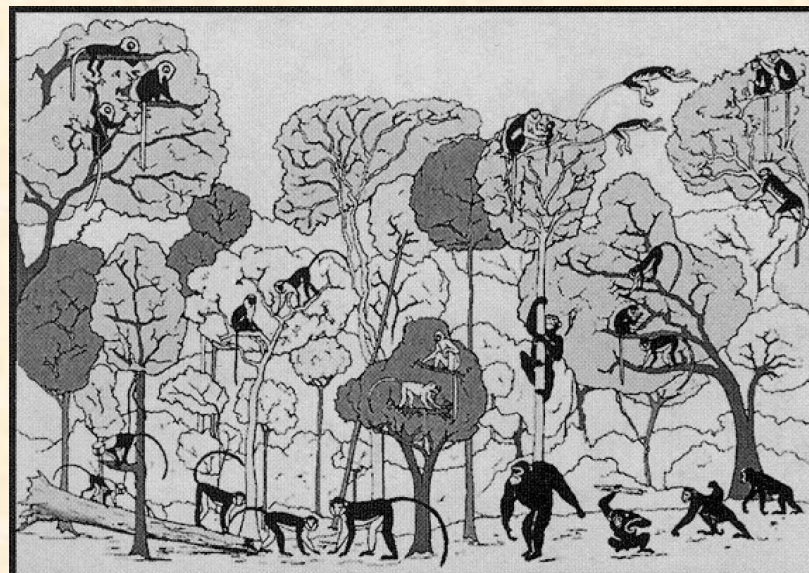
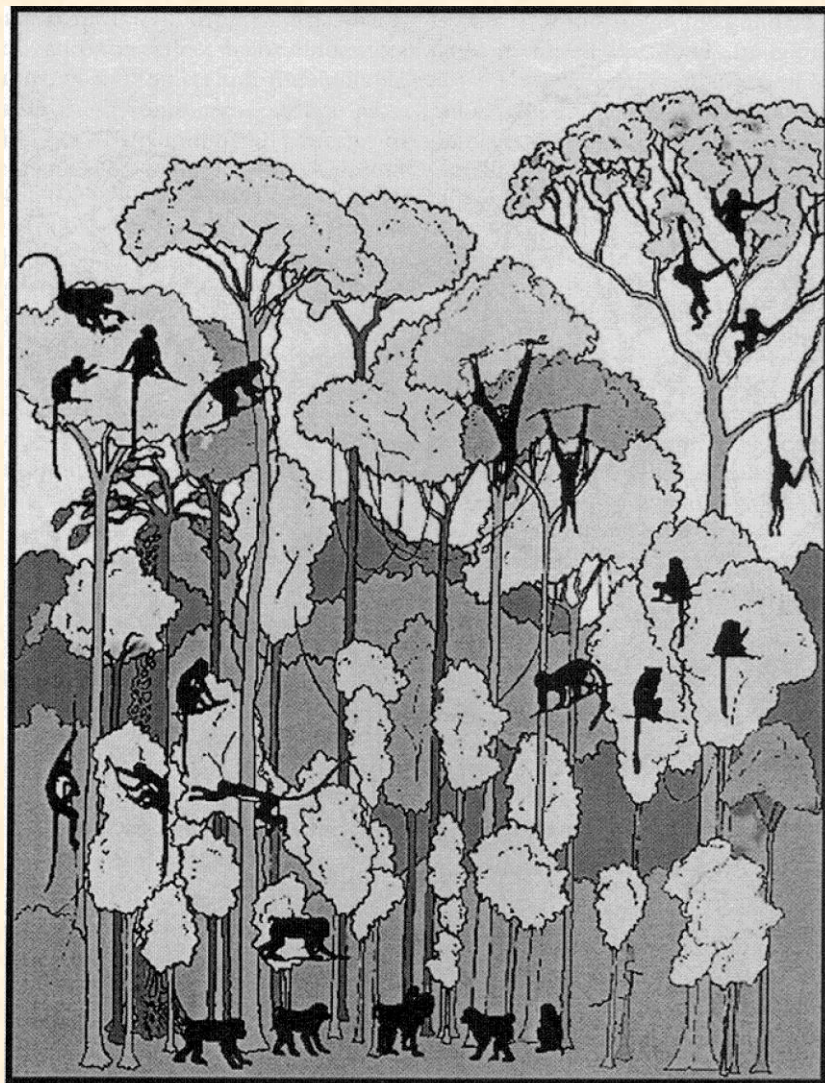
FIGURE 3.7 Different patterns of spatial distribution of potential food resources.

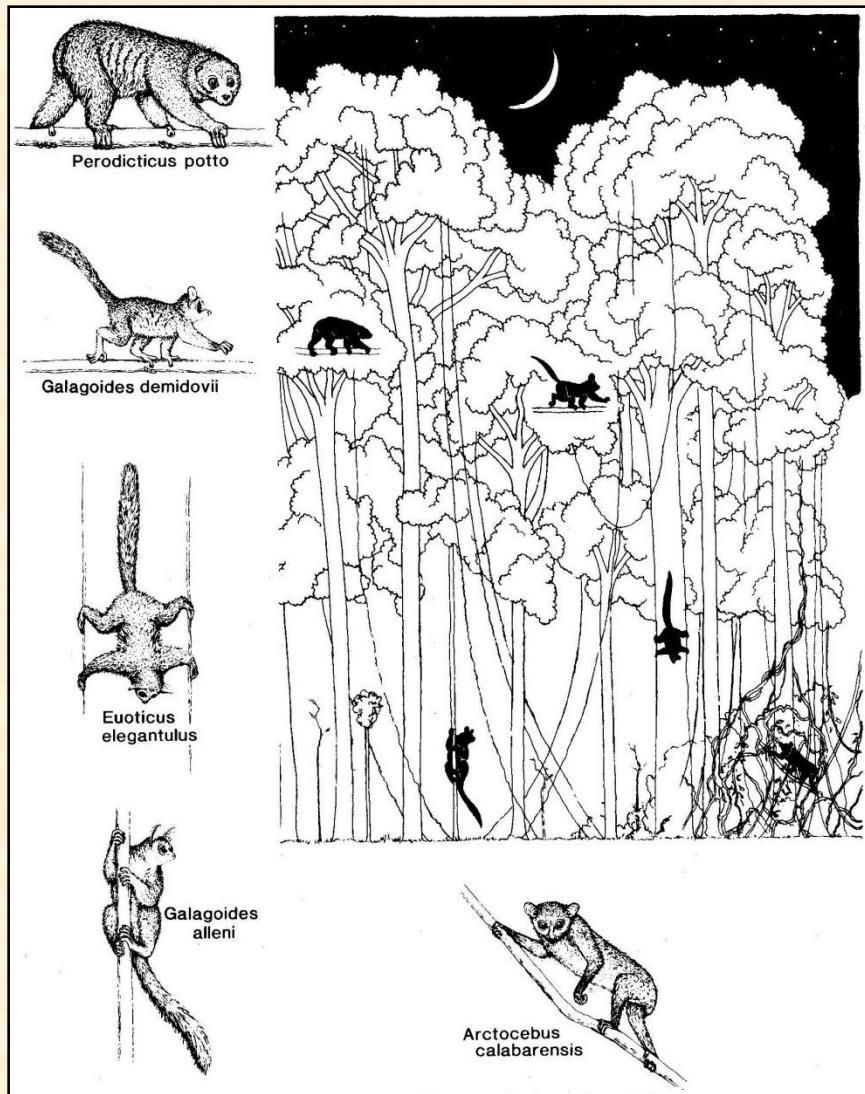
Ekologické adaptace primátů

Ekosystémy úzkonosých opic a lidoopů

Ekosystémy poloopic a širokonosých opic

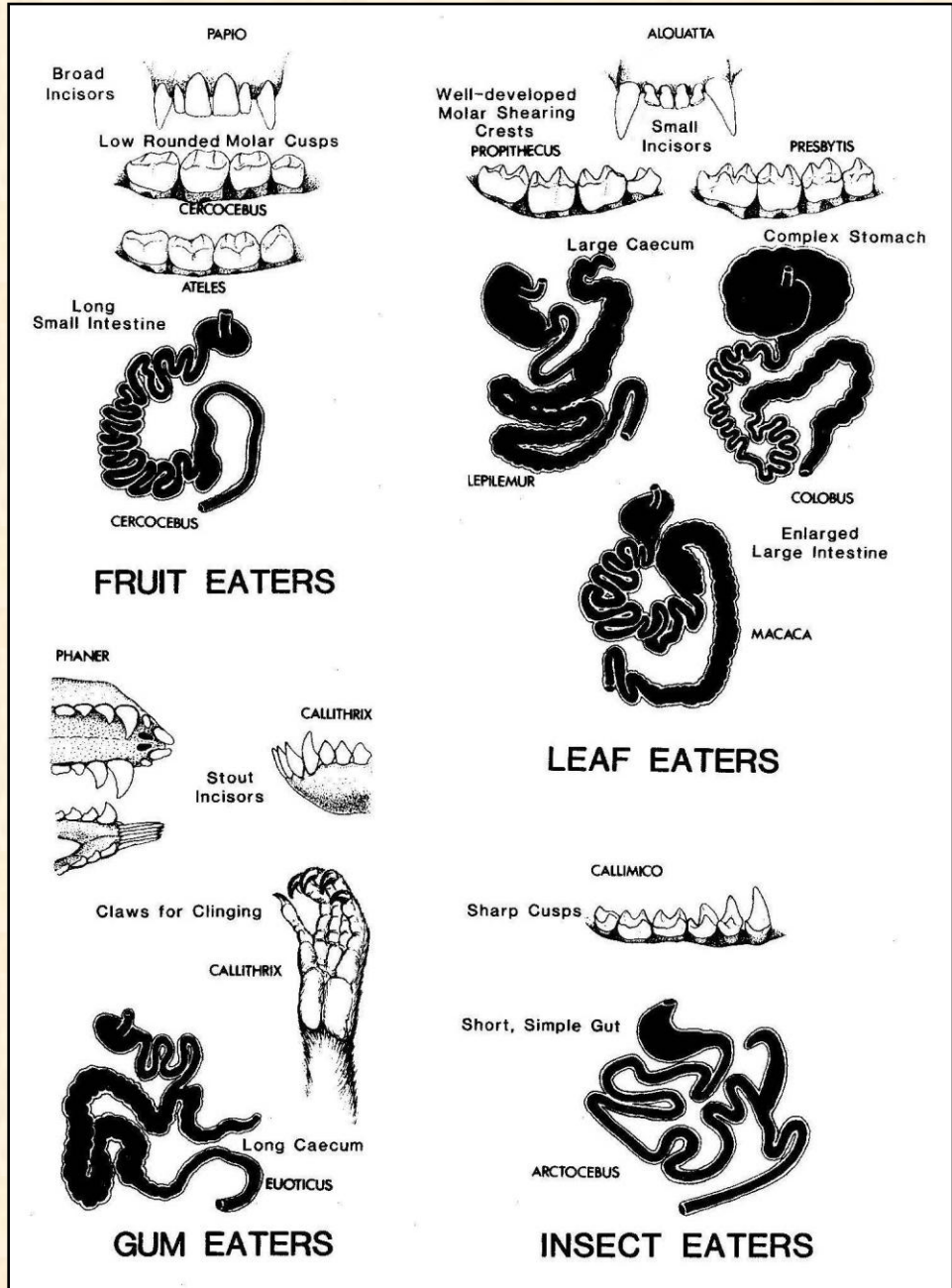
Potravní adaptace primátů

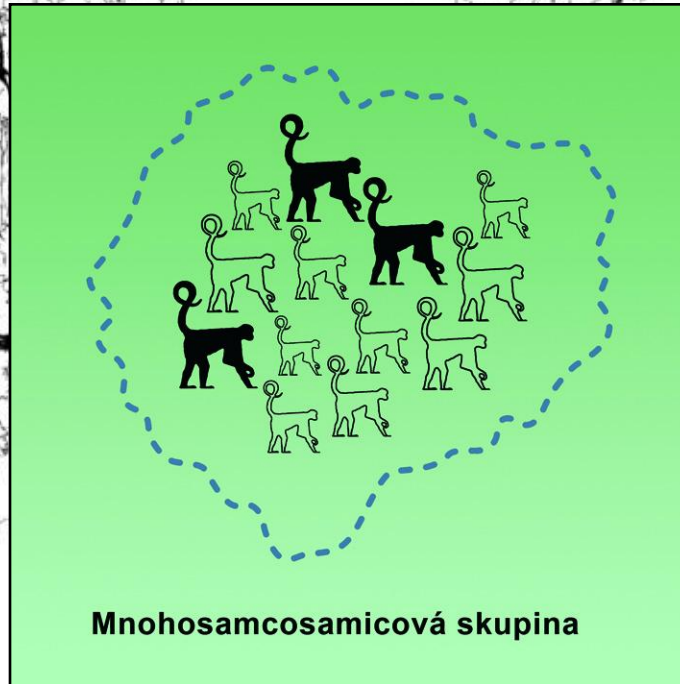
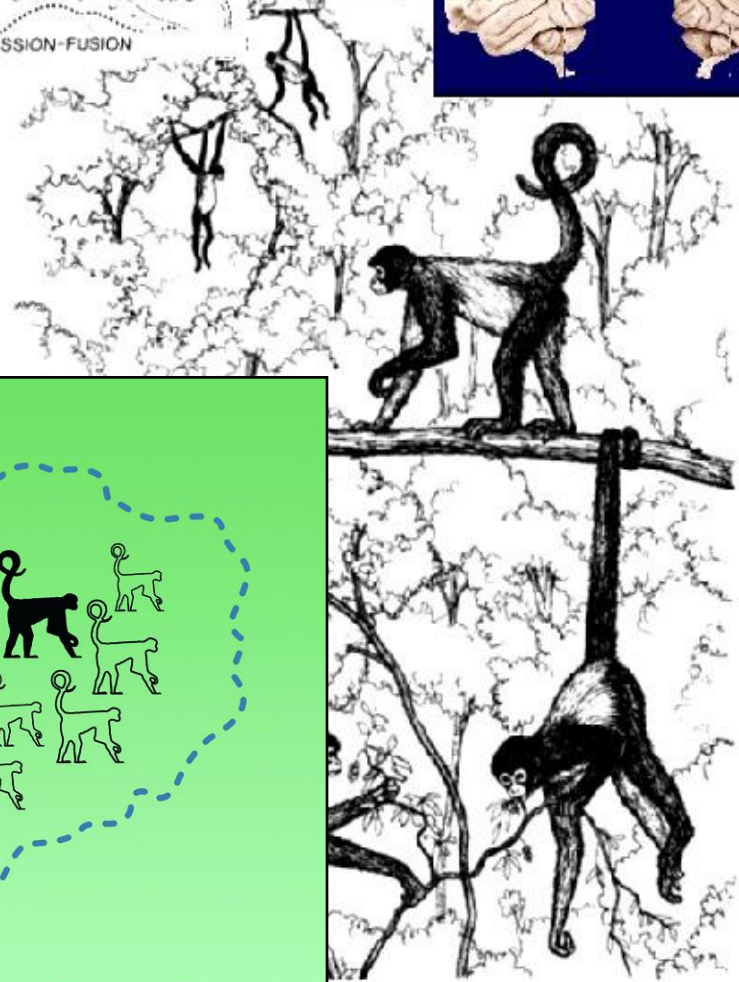
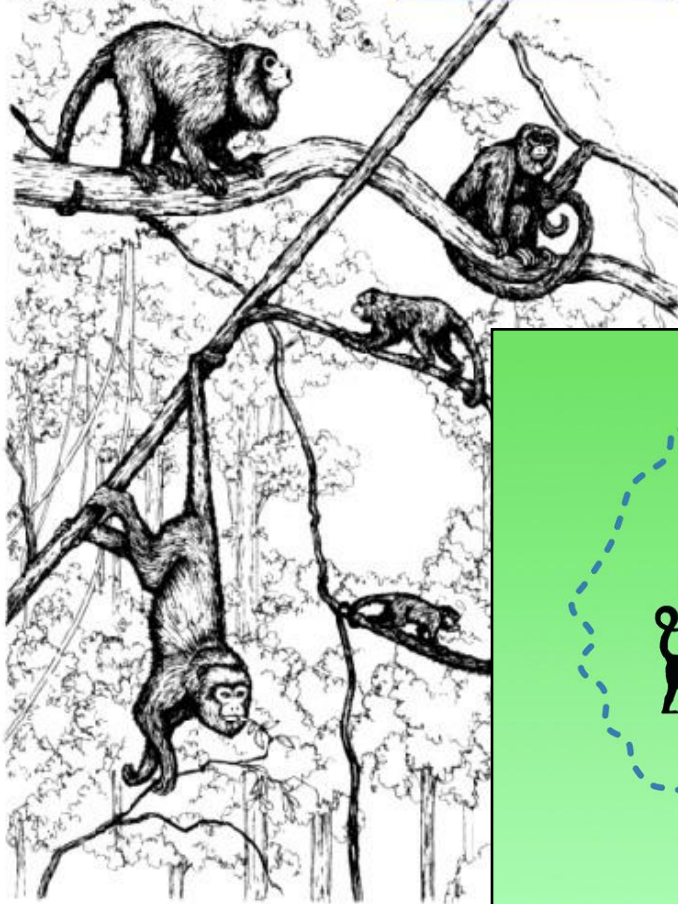
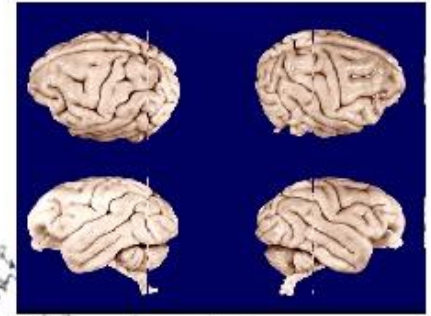
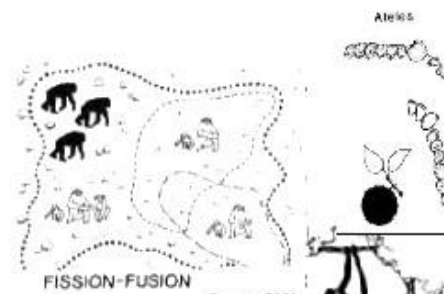
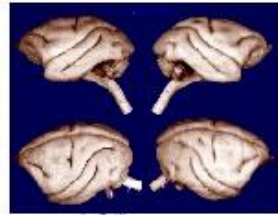
Frugivorie

Gumivorie

Folivorie

Insectivorie

Malé teritorium, tendence k listožravosti
teritorialita, silná vokalizace, silně dominantní chování samců

Velké teritorium, tendence k všežravosti
složité chování a sociální struktura, samice partnery samcům

Životní historie primátů

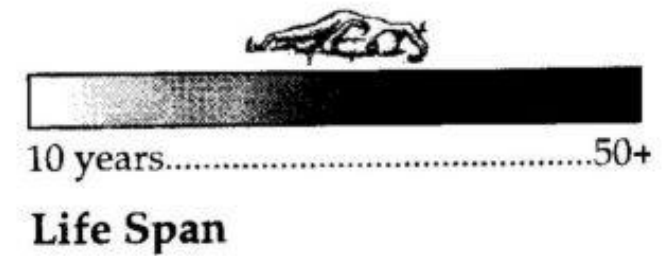
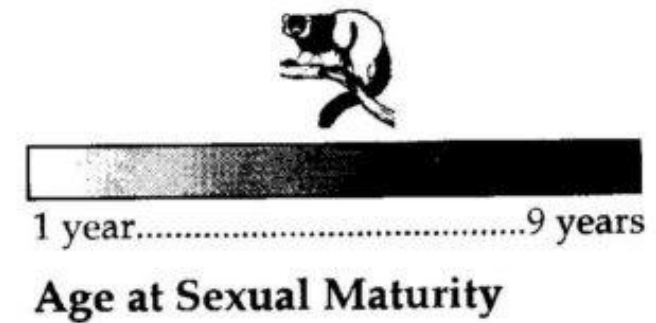
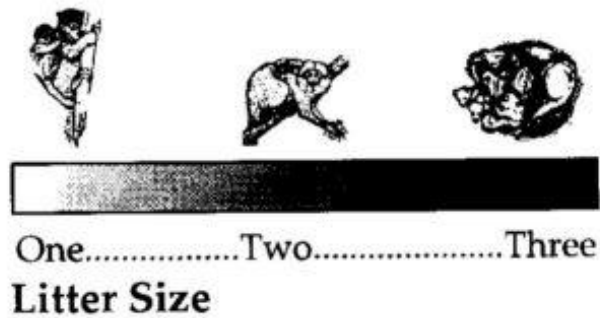
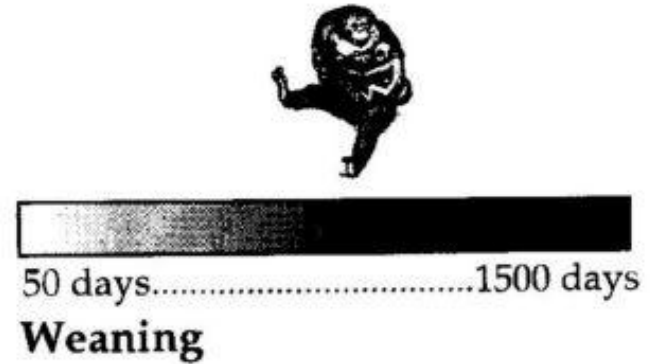
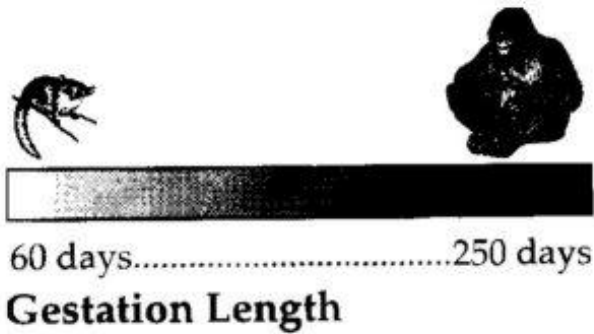

FIGURE 3.11 Primates show striking interspecific differences in many aspects of their life histories.

Životní historie a ontogeneze

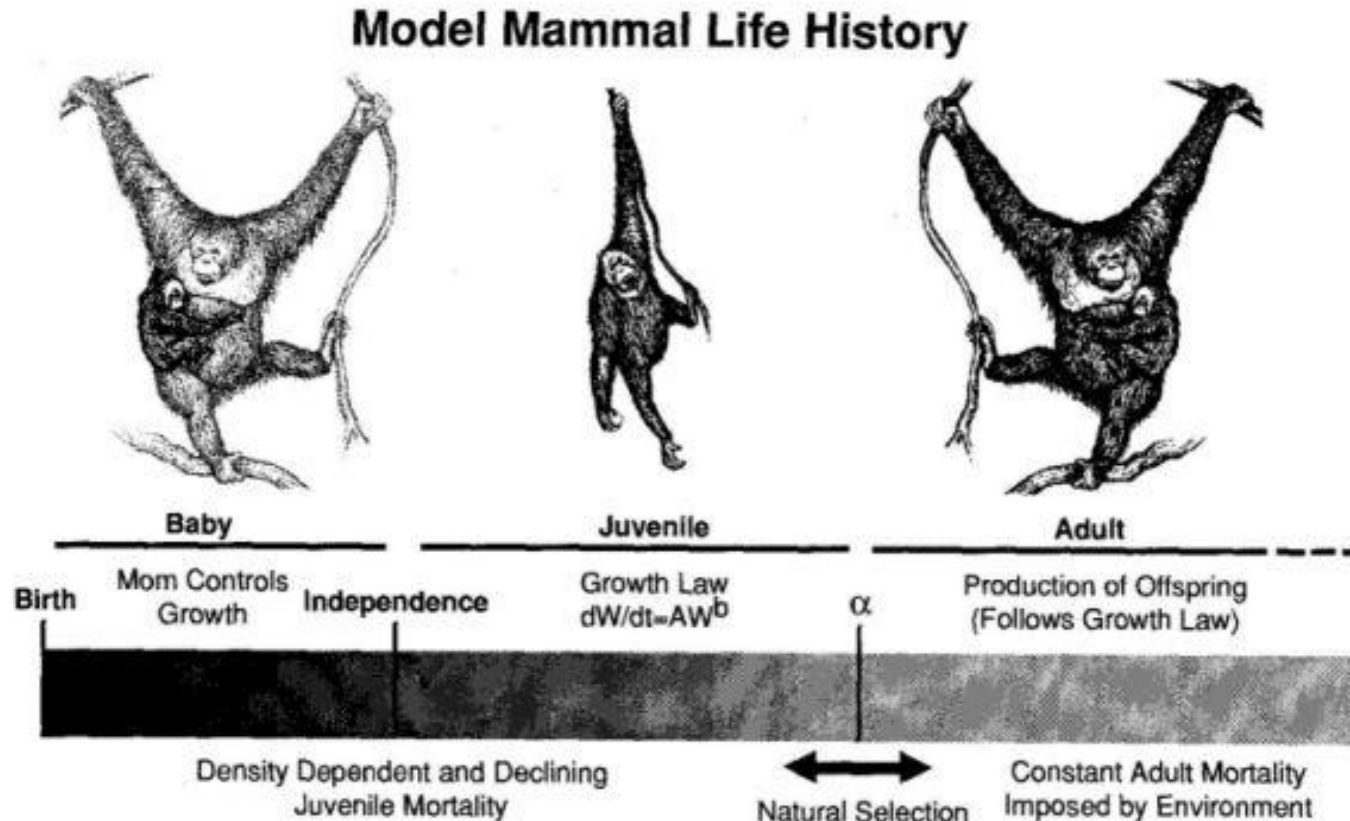
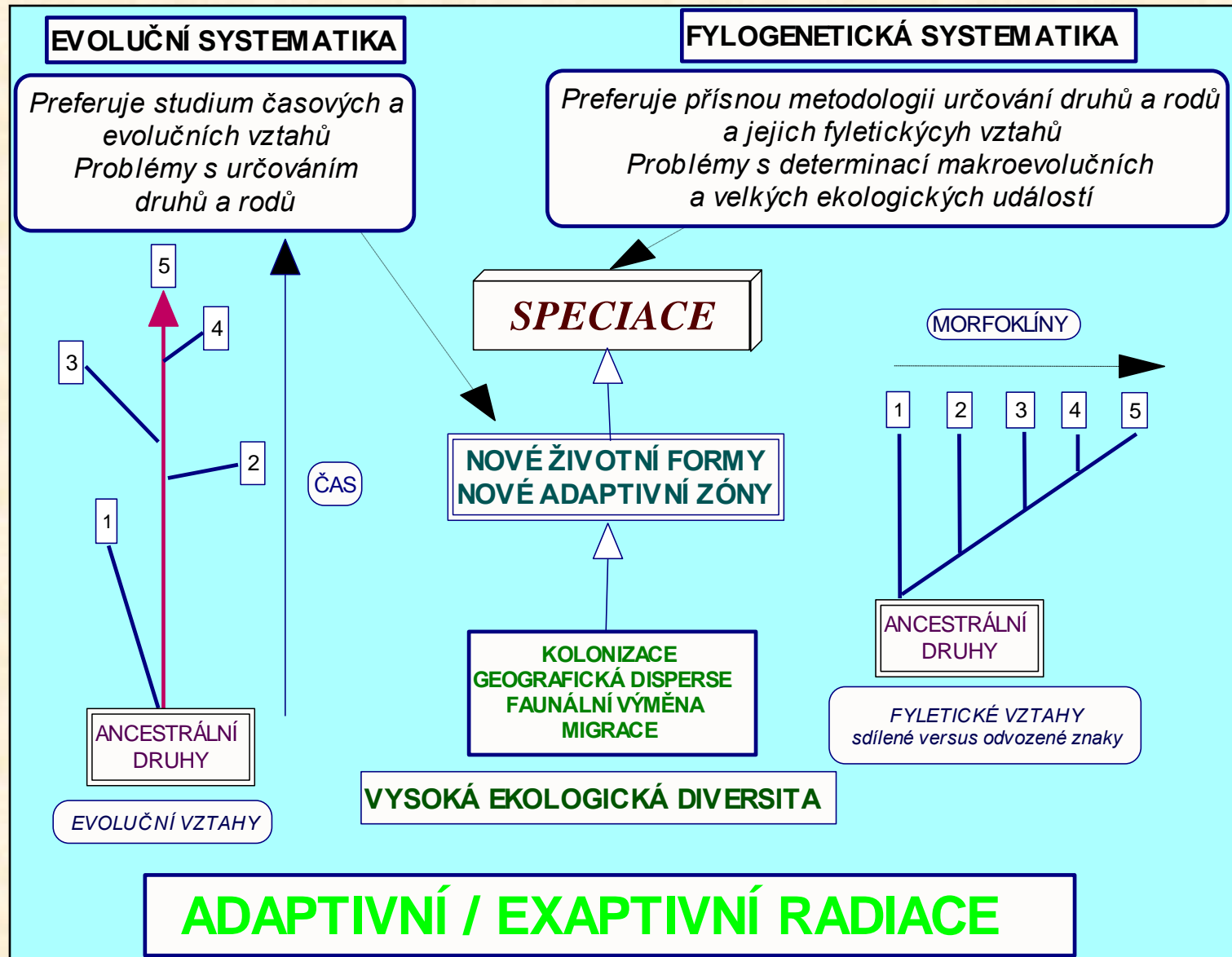

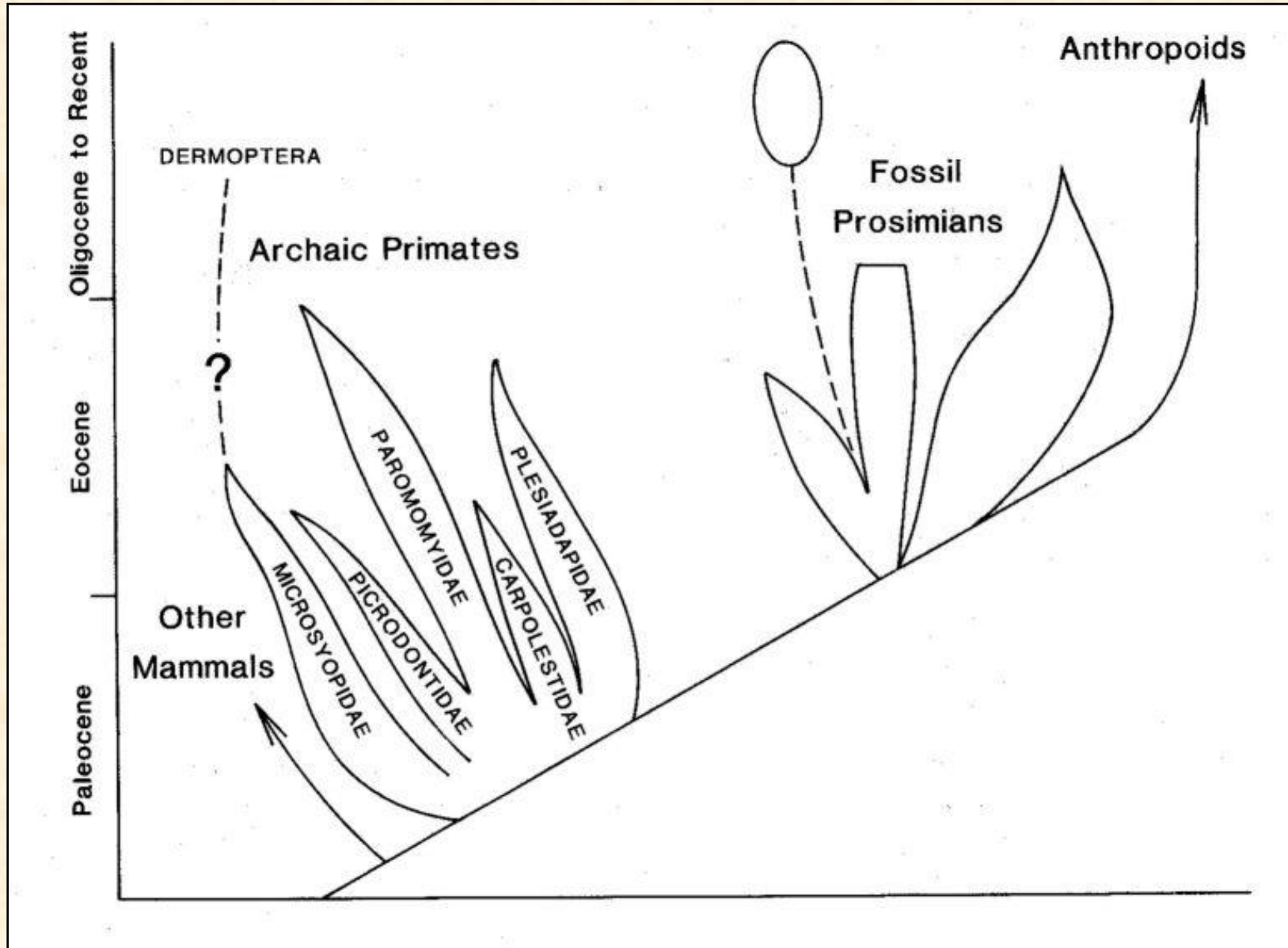
FIGURE 3.12 Mammalian life histories can be represented as a production model in which individuals allocate a portion of their resources to growth or reproduction as a function of their body weight. The growth rate of an infant is determined by the resource allocation of the mother; after weaning the energy devoted to growth is proportional to body size; at adulthood, the growth energy is allocated to reproduction. According to this model, primates contribute a relatively small amount of their energy budgets to either growth or reproduction. (From Charnov and Berrigan, 1993).

Makroevoluční a mikroevoluční procesy

Fylogeneze primátů - Fleagle 1988

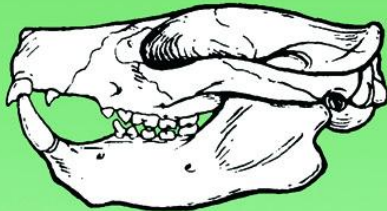

Rozdíly mezi archaickými primáty a „pra“ poloopicemi

Archaičtí primāti

neuzavřená očníce

velké řezáky
velká diastéma

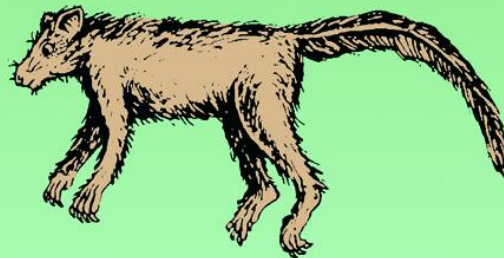
velmi malý
mozek

archaická
stavba ucha

dlouhé úzké čelisti

drápky

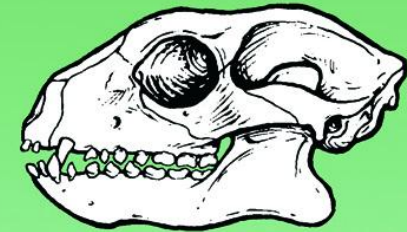
chybí oposice palce

Poloopice

uzavřená očníce

malé řezáky
a velké špičáky

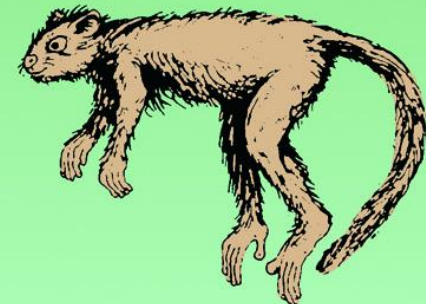

větší mozek

kratší a širší čelisti

nehty

schopnost oposice palce

Současný pohled na fylogenezi primátů

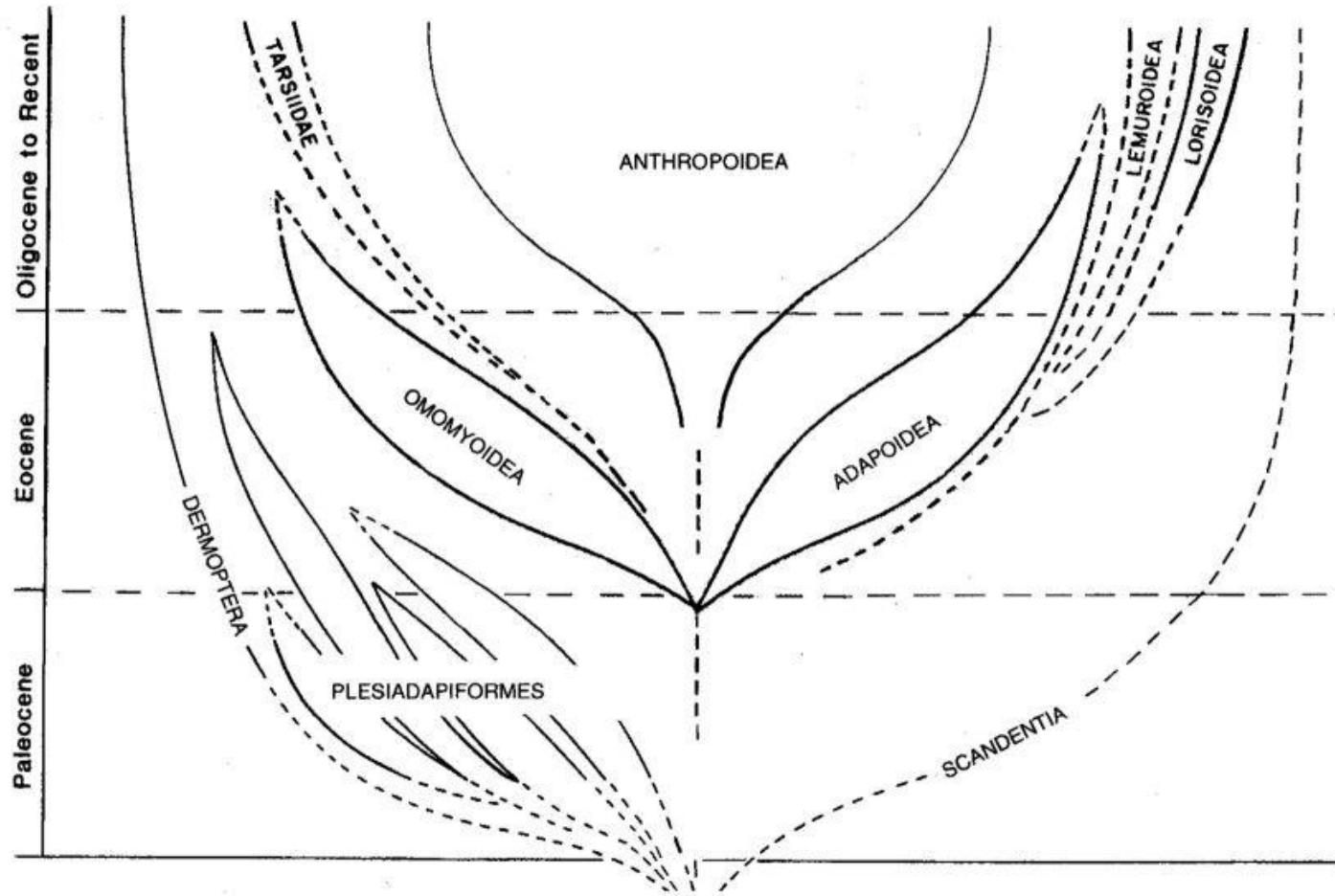
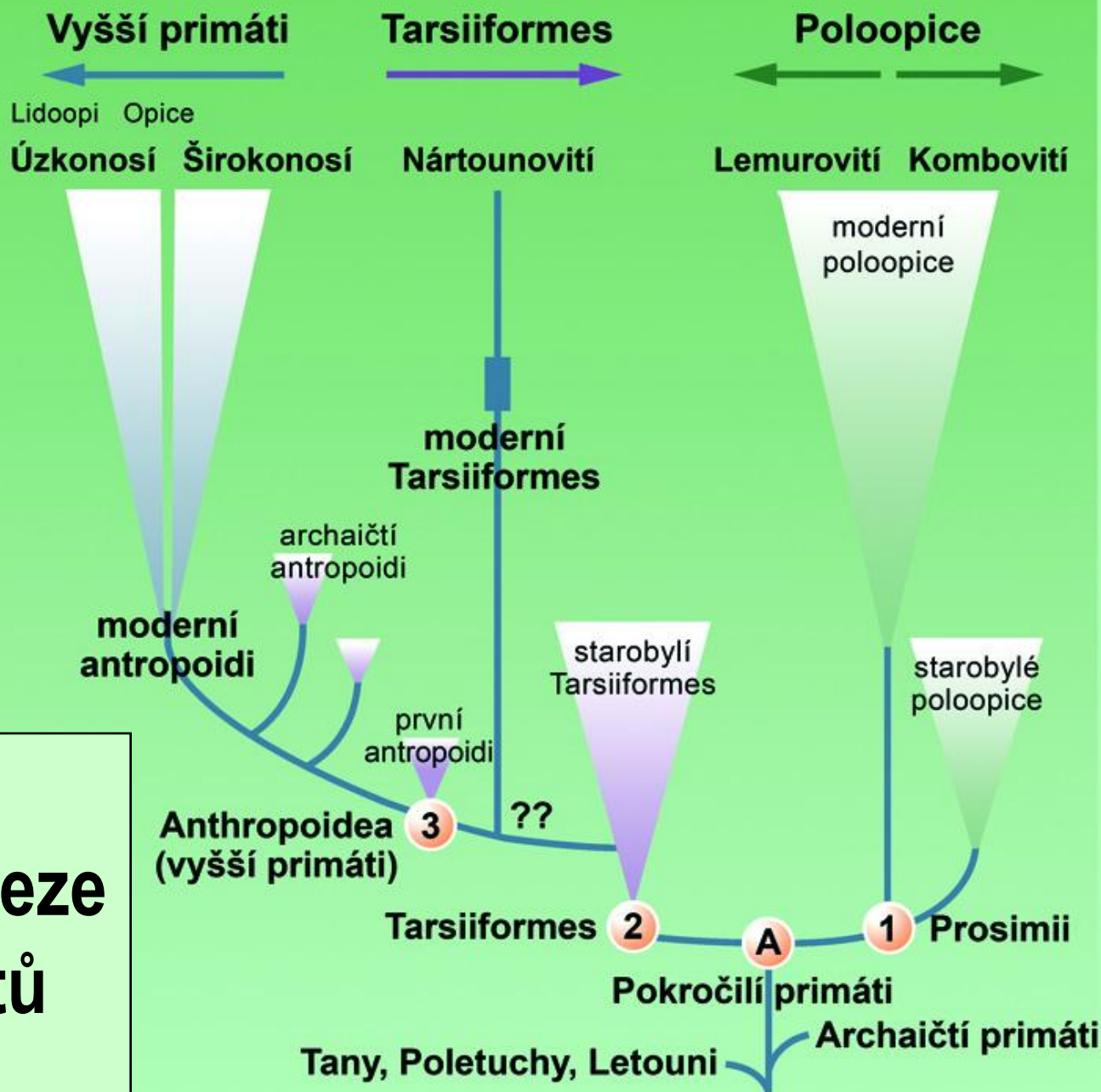

FIGURE 11.9 Phylogenetic relationships of plesiadapiforms, primates (and other archontans).

Fylogeneze primátů

Poloopice a vyšší primáti se vyvíjeli paralelně minimálně od spodního eocénu, a proto mnohé podobné adaptace vznikly paralelně a nejsou přímo srovnatelné

ANTHROPOIDEA
vyšší primáti

**Poloopice a vyšší primáti
se však liší v mnoha
fylogeneticky podstatných znacích**

PROSIMII
polopice

srostlá kost čelní
a dolní čelist

nesrostlá kost čelní
a dolní čelist

očnice je plně
uzavřená

velký mozek,
primární je zrak

očnice je zezadu
otevřená

malý mozek s výraznou
čichovou funkcí

velké špičáky

stavba ucha
podobná člověku

dlouhé čelisti,
malé špičáky

není vetvořen
kostěný zvukovod

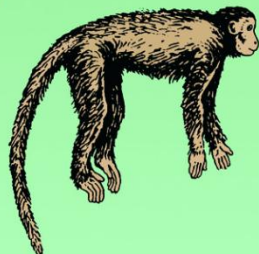

zuby jsou v zásadě
podobné člověku,
vyjíměčně chybí
poslední stoličky

smyslové a vnitřní
orgány jsou podobné
lidským

zubní hřebínek
z dolních řezáků,
častá modifikace
a redukce zubů,
podjazykový orgán

tapetum lucidum
odrazová vrstva
v očních bulvách

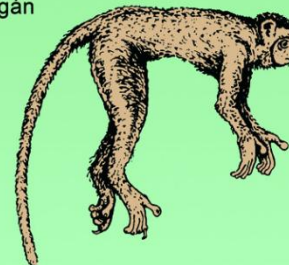
barevné vidění
nepohyblivé uši
čich málo výkonný

výborný čich
rhinarium („vlhké nozdry“)
pohyblivé ušní boltce

nehty na prstech

velmi dlouhé
zadní končetiny

čisticí pseudodrápek

Teorie paralelního vývoje poloopic a vyšších primátů v třetihorách

